

**ПОНЯТТЯ І ПЕРЕЛІК ЗАВДАНЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ПРАЦІВНИКІВ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ**

**THE CONCEPT AND LIST OF TASKS FOR SOCIAL PROTECTION OF EMPLOYEES
OF CUSTOMS AUTHORITIES IN UKRAINE**

У статті вперше комплексно концептуалізується сутність і структура завдань соціального захисту працівників митних органів. Автором доводиться, що такими завданнями слід розуміти наперед визначену систему обов'язкових заходів, реалізація яких зобов'язаними суб'єктами дозволяє в конкретних межах об'єктивувати мету соціального захисту працівників митних органів. Доводиться, що систему завдань соціального захисту працівників митних органів складає значний перелік шляхів досягнення мети соціального захисту відповідного кола працівників. До таких завдань серед іншого відносяться: створення і прийняття концептуально-стратегічних документів, а також програмних документів, які передбачають вдосконалення соціальної політики в частині забезпечення соціальної безпеки працівників митних органів; усунення соціальних ризиків, що обумовлені роботою в митних органах; забезпечення процесу впровадження, постійного вдосконалення стандартів гідної праці в митних органах; забезпечення гармонійної стабільності трудового (службового) становища працівників митних органів; забезпечення інклюзивності кадрової політики в митних органах та ін. Критично аналізуючи виокремлені завдання соціального захисту працівників митних органів автор зазначає, що на сьогоднішній день їх перелік не визначається на рівні законодавчого акту, що ускладнює виконання вимог принципу законності в контексті забезпечення соціальної безпеки відповідного кола працівників. Окремо в статті наголошується на тому, що далеко не всі з виокремлених в статті завдань соціального захисту працівників митних органів в дійсності виконуються державою в повній (належній) мірі, а окремі з цих завдань взагалі державою ігноруються. Досить формальним є виконання державою таких завдань: комплексне усунення соціальних ризиків, які обумовлені роботою в митних органах; забезпечення процесу впровадження, постійного вдосконалення стандартів гідної праці в митних органах і гармонійної стабільності службово-трудоного становища працівників митних органів; забезпечення належного функціонування режиму трудової дисципліни в митних органах; забезпечення інклюзивності кадрової політики в митних органах та недопущення будь-яких проявів дискримінації. У висновках до статті комплексно узагальнюються результати проведеного дослідження.

Ключові слова: завдання соціального захисту, працівники митних органів, реформа соціального законодавства, соціальна безпека, соціальний захист, трудові правовідносини.

The article comprehensively comprehends the essence and structure of the tasks of social protection for customs officers. The author proves that such tasks should be understood as a pre-defined system of mandatory measures, the implementation of which by authorized entities allows, within specific limits, to objectively achieve the purpose of social protection for customs officials. It has been demonstrated that the system of tasks for customs officials' social protection is a significant list of ways to achieve the goal of social protection for the relevant circle of employees. Such tasks, among other things, include the creation and adoption of conceptual and strategic documents, as well

as program documents that provide for the improvement of social policy in terms of ensuring the social security of customs officials; the elimination of social risks that are caused by work in the customs authorities; the ensuring of the process of implementation and continuous improvement of decent work standards in the customs authorities; the ensuring of the harmonious stability of the labor (official) position of customs officials; and the ensuring of the inclusiveness of personnel policy in the customs authorities, etc. By analyzing the tasks of social protection for customs officials, the author notes that today, their list is not determined at the level of a legislative act. This makes it difficult to fulfill the requirements of the principle of legality in the context of ensuring the social security of the relevant circle of employees. Separately, the article notes that not all of the tasks of social protection of customs officials highlighted in the article are actually carried out in full by the state. Some of these tasks are generally ignored by the state. Furthermore, the state is unjustifiably formally (declaratively) carrying out the following tasks: comprehensive elimination of social risks caused by work in customs authorities; implementation and continuous improvement of decent work standards in customs authorities; preservation of the harmony between the official and labor status of customs officials; ensuring the functioning of the labor discipline regime in the customs authorities; ensuring the inclusiveness of the personnel policy in the customs authorities, and preventing any manifestation of discrimination. The conclusions present a comprehensive summary of the results of the study.

Key words: *customs officials, labor relations, reform of social legislation, social protection, social security, tasks of social protection.*

Постановка проблеми. Питання реалізації державою владних функцій в соціальній сфері повинно бути збалансованим публічними і приватними інтересами, а також потребами людини та об'єктивними можливостями держави задовольнити ці потреби [див., напр.: 1, с. 25]. Особливо актуальним це питання постає щодо України, адже в нашій державі все частіше окреслюється стала тенденція до десоціалізації соціальної сфери [2, с. 39–40], хоча право на соціальний захист гарантується на рівні Основного Закону України [3, с. 29]. Зупинити цей негативний процес, як вважають юристи-трудовики, може пріоритетизація інститутів захисту трудових і соціальних прав людини [4, с. 171]. При цьому найбільшу увагу в даному питанні доцільно приділяти саме забезпеченню соціального захисту працівників, а зокрема – тих з них, які виконують публічно важливі службово-трудові завдання (тобто, завдання, важливі для належного функціонування держави), попри те, що сама держава для цих працівників не створила достатньо соціально безпечних умов для їх службово-трудової діяльності. У цьому контексті насамперед йдеться про працівників митних органів (далі – ПМО), соціальний захист яких в нормативно-правовій площині регламентований невиважено фрагментарно, а стандарти соціального захисту таких працівників й досі є декларативними [5, с. 47]. Вирішення цієї проблеми можливо шляхом комплексного переосмислення завдань соціального захисту ПМО.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Слід констатувати, що по сьогодні українськими вченими питанню визначенню сутності та переліку завдань соціального захисту ПМО ще не було приділено достатньої уваги, хоча сутність, завдання і проблематика виконання завдань соціального захисту працівників вже була предметом дослідження багатьох українських науковців, серед яких: О. В. Басай, В. В. Безусий, Н. Б. Болотіна, К. В. Бориченко, В. О. Гаврилюк, О. В. Епель, В. О. Журавель, Г. А. Зуб, М. І. Іншин, Е. Л. Ковалюк, Р. П. Луцький, Л. Ю. Малюга, В. П. Мельник, К. Ю. Мельник, М. В. Мельник, Н. П. Мокрицька, Д. І. Сіроха, Р. І. Шабанов, Г. О. Яковлева, О. М. Ярошенко та ін. вчені. Найвні наукові напрацювання у відповідній сфері вказують на можливість вирішення окресленої проблеми.

Отже, **метою** цієї наукової статті є формулювання актуального наукового розуміння поняття та переліку завдань соціального захисту ПМО. Ця мета досягатиметься шляхом виконання наступних завдань: 1) проаналізувати основні підходи вчених до розуміння сутності завдань соціального захисту; 2) сформулювати визначення поняття «завдання соціального захисту ПМО»; 3) виокремити перелік основних завдань соціального захисту ПМО та оцінити їх дійсну реалізацію в практичній дійсності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спершу зазначимо, що «з позиції характеристики поняття завдань відносно якогось явища або об'єкта, наприклад, завдання держави чи завдання соціального захисту, вказане поняття є частиною характеристики їх діяльності, певної

роботи. Тобто тієї роботи та того обсягу діяльності, який явище або об'єкт мають здійснити для досягнення певної мети» [6, с. 124]. Не викликає сумнівів, що завдання соціального захисту ПМО також характеризують сутність відповідного особливого вияву соціального захисту в Україні. При цьому, оскільки для працівників загалом та професійних публічних службовців, зокрема, важливим є те, щоби соціальний захист дозволяв їм «виконувати свої посадові обов'язки без шкоди для особистого життя та приватних інтересів» [7, с. 74], цілком очевидним є те, що завдання їх соціального захисту «ілюструватимуть напрями збалансованої взаємодії» [7, с. 74] сукупності публічних і приватних інтересів в соціальній сфері, додатково скореговані сучасним розумінням соціальної цінності людини, метою трудового права і трудової діяльності в публічному та приватному секторі в сьогочасних умовах розвитку українського суспільства.

Важливість завдань соціального захисту обумовлює інтерес до цього питання українських науковців. Крім того, з наявної наукової літератури випливає, що вітчизняними ученими досліджувались й завдання соціального захисту працівників (зокрема, професійних публічних службовців). Наприклад, В. О. Гаврилюк зазначає, що «до завдань соціального захисту працівників публічної служби варто зарахувати: мінімізацію негативних наслідків від настання соціального ризику для працівників публічної служби; забезпечення стабільності соціального, матеріального та правового становища працівника публічної служби; усунення потреби в неправомірній (корупційній) діяльності працівників публічної служби» [7, с. 75]. Погоджуючись із цією позицією, зазначимо, що вона потребує конкретизації в силу можливості неоднозначного тлумачення наведених завдань соціального захисту, зокрема, й на шкоду соціальній безпеці працівників.

Більш конкретно розкриває сутність завдань соціального захисту працівників український науковець В. В. Безусий, котрий, з'ясовуючи особливості соціального захисту держслужбовців в Україні, доходить думки, що завдання їх соціального захисту «виступають у формі конкретних дій, які мають бути вчинені уповноваженими на здійснення соціального захисту цієї категорії осіб суб'єктами, для досягнення його мети» [6, с. 124]. З огляду на це, вчений доходить думки, що «завданнями соціального захисту державних службовців, як складових концептуальних основ соціального захисту цієї категорії осіб» [8, с. 24], є «визначена у нормативно-правових актах система дій та заходів, які необхідно здійснити органам та їх посадовим особам, уповноваженим на реалізацію соціального захисту державних службовців, задля досягнення мети соціального захисту цієї категорії працюючих громадян України, зміст яких обумовлений характером соціальної політики держави та відображає сутність призначення соціальної держави та демократичний, соціальний і правовий характер державного управління» [8, с. 24–25]. Таке розуміння вченим сутності завдань соціального захисту відповідної групи працівників дозволило йому дійти висновку, що відповідні завдання, залежно від їх спрямованості, можуть бути поділені на такі групи завдань: 1) «загальні завдання соціального захисту державних службовців – спрямовані на соціальний захист соціально-економічних та культурних прав державних службовців як громадян України» [8, с. 26]; 2) «спеціальні завдання соціального захисту державних службовців – спрямовані на соціальний захист їх як осіб із специфічним правовим статусом» [8, с. 26]. З вказаним, як і у випадку тлумачення В. В. Безусим структури мети соціального захисту, слід погодитись лише частково, адже наявність у людини статусу професійного публічного службовця не є підставою для втрати чи набуття нею права на базовий (гарантований для населення загалом) соціальний захист.

Відтак, доходимо висновку, що завданнями соціального захисту ПМО є наперед визначена система обов'язкових для виконання заходів, які реалізуються повноважними суб'єктами задля об'єктивації (у конкретних межах) мети соціального захисту ПМО.

Визначивши поняття «завдання соціального захисту ПМО» перейдемо до процесу з'ясування переліку таких основних завдань. При цьому слід зазначити, що, на думку вітчизняних учених, основними завданнями соціального захисту в Україні загалом необхідно вважати: «забезпечення мінімального рівня заробітної плати, її індексації згідно з прожитковим мінімумом, встановленим Верховною Радою України; задоволення належного рівня охорони здоров'я та освітньо-культурних потреб задля всебічного розвитку особистості; захист купівельної спроможності малозабезпечених громадян; вирівнювання рівнів життя окремих категорій населення тощо» [9, с. 54–55].

Також зазначимо, що перелік основних завдань соціального захисту вченими визначався й в контексті працівників. Приміром, вітчизняним науковцем В. В. Безусим пропонується наступний перелік спеціальних завдань соціального захисту держслужбовців: «забезпечення сприятливих умов служби, розпорядку й режиму робочого дня та демократичних форм управління працею державних службовців, захист їх від негативних впливів особливостей службово-трудова діяль-

ності, у тому числі створення сприятливого психологічного клімату у структурних підрозділах, захист від психологічного пресингу; забезпечення компенсації встановлених у законодавстві обмежень трудових та інших особистих прав державних службовців додатковими заходами матеріального забезпечення; забезпечення високого, регулярно виплачуваного грошового забезпечення, розміри якого мають залежати як від стажу та кваліфікації державного службовця, так і від результативного, ефективного, добросесного та ініціативного здійснення службово-трудова діяльності; забезпечення підвищення престижності державної служби; стимулюванні бажання державних службовців до удосконалення їх діяльності; компенсуванні втрачених засобів до існування при виникненні обставин, передбачених законодавством; забезпеченні стабільності розвитку службової кар'єри шляхом створення службової перспективи, стабільності службово-трудова відносин, підвищення рівня кваліфікації державних службовців; їх державне страхування, гарантовано гідне пенсійне забезпечення» [8, с. 26–27].

Таким чином, можемо дійти висновку, що до найбільш важливих завдань соціального захисту ПМО слід віднести наступні шляхи досягнення мети такого соціального захисту:

1) створення та прийняття (схвалення, затвердження) концептуально-стратегічних документів, а також (на їх фактичне виконання) програмних документів, які передбачають вдосконалення соціальної політики в частині забезпечення соціальної безпеки ПМО в Україні, формування правової культури ПМО, нетерпимості до дій та поведінки, яка може загрожувати соціальній безпеці інших ПМО тощо;

2) усунення соціальних ризиків, які обумовлені працевлаштуванням в митних органах, виконанням трудових обов'язків в митних органах;

3) забезпечення процесу впровадження, постійного вдосконалення стандартів гідної праці в митних органах;

4) забезпечення гармонійної стабільності трудового (службового) становища ПМО, яке в повній мірі узгоджується із сучасною трудоправовою доктриною свободи праці. Вказане завдання також охоплює потребу створення в митних органах здорового психологічного клімату роботи працівників, їх взаємодії між собою та із керівництвом, що засновано на абсолютній нетолерантності до дій, поведінки щодо ПМО, які виявляються в сексуальних домаганнях, будь-якій дискримінації та в інших способах приниження людської гідності працівника;

5) забезпечення належного функціонування режиму трудової (службової) дисципліни в митних органах, що є результатом формування гнучкої та збалансованої системи морального, матеріального стимулювання до дисциплінованої праці й поведінки працівників, а також негативного стимулювання до цього за рахунок заходів дисциплінарної відповідальності;

6) вдосконалення кадрового забезпечення в митних органах, наслідком чого має бути забезпечення законності, справедливості, якості, ефективності, прозорості та якості процесів добору кадрів митної служби, реалізації права, ПМО на підвищення кваліфікації, професійних знань, на кар'єрне зростання тощо;

7) забезпечення інклюзивності кадрової політики в митних органах за рахунок забезпечення рівних трудових (службових) прав для чоловіків і жінок, для осіб без інвалідності та осіб з інвалідністю, заохочення до працевлаштування в митних органах осіб з інвалідністю, молоді без досвіду роботи (коли це не загрожує належному функціонуванню митних органів) тощо;

8) забезпечення соціально безпечної життєдіяльності ПМО в матеріальній, житловій, медичній та інших сферах позаслужбового буття такою працівника шляхом розроблення відповідної системи соціальних пільг;

9) належне здійснення нормативно-правового забезпечення соціального захисту ПМО;

10) соціальний захист членів сім'ї посадових осіб митних органів.

Критично аналізуючи наведений перелік завдань соціального захисту ПМО, можна дійти думки, що в результаті їх практичного виконання забезпечується ефективна, комплексна та соціально безпечна об'єктивна мета досліджуваного соціального захисту. На підставі цього може скластись враження, що соціальний захист розглядуваної групи працівників не потребує ретельного та масштабного доопрацювання, адже позбавлений суттєвих проблем, які блокують об'єктивну мету соціального захисту в контексті ПМО. Поряд із тим, такий висновок є не в достатній мірі справедливим. По-перше, на сьогоднішній день ні мета, ні перелік завдань соціального захисту ПМО безпосереднім чином не визначені на рівні законодавчого акту. По-друге, не всі з переліку логічним чином виокремлених в цій статті завдань соціального захисту ПМО виконуються державою в повній мірі, а окремі з них взагалі ігноруються. Так, наприклад, по сьогодні: 1) не було створено та прийнято (схвалено, затверджено) концептуально-стратегічних і

програмних документів, в яких державою були окреслені основні проблеми соціального захисту таких працівників, шляхи їх вирішення, подальші перспективи розвитку законодавства в частині забезпечення соціальної безпеки ПМО; 2) не створено ефективного правового механізму усунення соціальних ризиків, обумовлених роботою в митних органах, як для посадових осіб митних органів (наприклад, Л. Ю. Малюга в своїй науковій розвідці цілком справедливо констатує, що наразі такі посадові особи мають менший обсяг соціального захисту, в порівнянні з іншими держслужбовцями [5, с. 47]), так і для працівників без статусу професійного публічного службовця (вони фактично користуються гарантіями захисту, передбачених для працівників загалом, що не враховують специфіки роботи в митних органах).

Також слід констатувати, що значна частина виокремлених нами завдань виконується державою, однак, суто формально. Зокрема, як правило, досить формальним є виконання завдань щодо: 1) комплексного (вчасного, повного, дієвого та такого, що враховує вплив ризиків і їх усунення на інші фактори трудової діяльності та позатрудового життя працівників) усунення соціальних ризиків, обумовлених працевлаштуванням і виконанням службово-трудова обов'язків в митних органах; 2) забезпечення процесу впровадження, постійного вдосконалення стандартів гідної праці в митних органах та гармонійної стабільності службово-трудова становища ПМО (цей висновок ґрунтується на судовій практиці, зокрема, на висновках національних судів, викладених в судових рішеннях, зокрема, в постанові Сьомого апеляційного адміністративного суду від 14 липня 2021 р. в справі № 560/8474/20, постанові Восьмого апеляційного адміністративного суду від 6 травня 2021 р. в справі № 380/3368/20); 3) забезпечення належного функціонування режиму трудової (службової) дисципліни в митних органах, зокрема, в частині недопущення протиправного притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників (такий висновок впливає на підставі аналізу судової практики українських судів, серед іншого постанови Верховного Суду в складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 28 травня 2020 р. у справі № 803/1563/16); 4) забезпечення інклюзивності кадрової політики в митних органах та недопущення будь-яких проявів дискримінації (підтвердження такої позиції знаходить підтвердження у судовій практиці, зокрема в постанові Шостого апеляційного адміністративного суду від 8 липня 2021 р. в справі № 810/450/17, постанові Восьмого апеляційного адміністративного суду від 29 липня 2021 р. № 380/3440/20).

Висновки. Підводячи підсумок викладеному слід констатувати, що завдання соціального захисту митних органів дозволяють комплексно розуміти концептуальну та практичну сутність такого захисту. Крім того, ці завдання становлять критично-оціночну площину, на основі якої може бути: 1) з'ясовано (шляхом співставлення завдань соціального захисту та їх фактичної реалізації) те, наскільки ефективно реалізує соціальну функцію відносно такої групи працівників; 2) виявлено проблеми соціального захисту ПМО та окреслено шляхи їх вирішення. У зв'язку із цим, слід констатувати, що в умовах сьогодення завдання соціального захисту ПМО, на жаль, виконуються не в належній мірі, наслідком чого є те, що: 1) ПМО опиняються в особливо соціально вразливому становищі; 2) сфера праці в контексті забезпечення соціальної безпеки ПМО втрачає свій ціннісний сенс й адекватну соціально-функціональну спрямованість (приймаючи до уваги той факт, що «в сучасній державі, в якій панує право, працездатна людина долучається до сфери праці з метою стати учасником суспільного життя, виконувати суспільно корисну працю без шкоди для своєї соціальної безпеки, а навпаки – для підвищення її якісного рівня» [10, с. 32]); 3) в митній сфері збільшуються ризики неналежного виконання завдань працівниками цих органів публічної служби, що становить собою суттєву безпекову проблему в умовах повномасштабної Російсько-Української війни.

Список використаних джерел:

1. Яковлева Г. О. Суб'єкти права соціального забезпечення : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2019. 434 с.
2. Hladky V. Some cautionary remarks on the process of desocialization of the world of work. Scientific discoveries: projects, strategies and development : Proceedings of the internat. scient. and pract. conf. (Edinburgh, October 25th, 2019). Edinburgh : ESP, 2019. Vol. 3. P. 38–44.
3. Малюга Л. Ю. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу : монографія. Херсон : Гельветика, 2019. 406 с.
4. Коваломнус Е. Л. Правовий механізм захисту трудових та соціальних прав суддів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2021. 246 с.

5. Малюга Л. Ю. Проблеми та напрями вдосконалення правового регулювання соціального захисту працівників митних органів в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 4. С. 45–49.

6. Безусий В. В. Соціальний захист державних службовців в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2020. 430 с.

7. Гаврилук В. О. Завдання соціального захисту працівників публічної служби. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2021. № 1 (71). С. 73–78.

8. Безусий В. В. Завдання соціального захисту державних службовців. *Соціальне право*. 2019. № 2. С. 21–27.

9. Васильєв С. В., Семиног А. С. Загальні засади соціального захисту населення в Україні. *Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку* : матеріали III наук.-практ. конф. (Харків, 4 листопада 2014 р.). Харків : НФаУ, 2014. С. 54–55.

10. Іншин М. І. Соціальна безпека окремих категорій працівників. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3-2. С. 31–36.